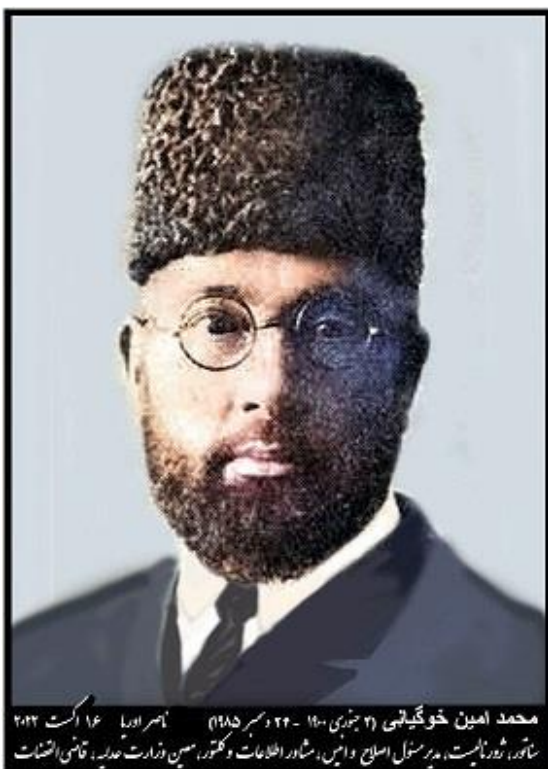

۲۰۲۳/۰۸/۱۷

داکتر ناصر اوریا- مختصات افغانستان/محققین و مؤلفین

معرفی استاد «محمد امین خوگيانی» در قاموس بکیر افغانستان

محمد امین خوگيانی (۲۴ جنوری ۱۹۰۰ - ۲۴ دسمبر ۱۹۸۵)
 نام او: ناصر اوریا ۱۶ اگست ۲۰۲۳
 مقام: استاد، مربي، مترجم، محقق، دانشمند، شاعر، خطاط، مکتب دار، قاضی، قاضی الشیخ

محمد امین خوگيانی به تاریخ ۴ جنوری ۱۹۰۰م (۱۴ جدی ۱۲۷۸ش مطابق ۲ رمضان ۱۳۱۷ق) در ولسوالی خوگيانی ولایت ننگرهار در یک خانواده فاضل، دانشمند و متدین دیده به جهان گشود.

پدرش محمد اسرائیل خان نام داشت که یک شخصیت عالم، معارف پرور و مبارزی بود که خود و خانواده اش بخاطر خدمات اجتماعی، تعمیم علم و مبارزات ضد استعماری اش در بین مردم از شهرت نیک، نفوذ اجتماعی و محبوبیت خاص برخوردار بود.

وی تعلیمات ابتدایی را نزد پدر آغاز و در سن پنج سالگی شامل مکتب محل شد که به اثر توجه و پشتیبانی پدرش محمد اسرائیل خان اعمار گردیده بود.

بعد از چهار سال شامل مکتب طورو د ماهیار شده و تعلیماتش را در آن مکتب تکمیل و سند فراغت را بدست آورد. گفته میشود که مکتب طورو که در سال ۱۸۶۳م بنیاد نهاده شده بود، بخاطر سویی عالی تعلیمی آن بنام "بخارای کوچک" شهرت داشت و شاگردان از بخارا و هند نیز غرض کسب علم به این مکتب می آمدند.

محمد امین خوگيانی علاقه مفرد به آموزش زبان های ترکی و انگلیسی داشت، چون نیک میدانست که بدون آموختن زبان انگلیسی مقابله در برابر استعمار انگلیس بس مشکل خواهد بود. به اساس همین مفکوره زمانی که در سال ۱۹۱۴م شامل دارالعلوم اسلامیة نعمانیة لاهور شد، برای مدت یکسال در

آنجا ماند و علاوه بر علوم مدنی و علوم شرعی با زبان های انگلیسی و ترکی نیز آشنایی حاصل کرد. وی بعد از سپری نمودن امتحان کانکور علوم اسلامی و لسان عربی کالج اسلامیة پیشاور، تصدیق مؤفقیّت را از آنجا بدست آورد. همچنان شهادتنامه افتخاری قضا و علوم اسلامی از طرف مولوی عبدالواسع خان سر معلم مکتب قضاات کابل و قاضی القضاات دوره امانی به وی تفویض گردید.

زمانی که تعلیمات صرف، نحو، فقه، منطق را از علمای جید زمانش فراگرفت، به هدایت کاکایش مولوی عبدالجمیل کتاب "تحفة المتین" را به زبان دری ترجمه نمود.

وی علی الرغم اینکه شاگردانی را تربیه نموده بود که بعضی آن ها سیاستمداران متعهد به ملت و منافع ملی شدند ولی خود همیشه بدور از سیاست بوده و هیچگاه علاقمند پا گذاشتن در آن نبود.

وی به لسان های پشتو، دری و عربی حاکمیت کامل و به زبان های ترکی و انگلیسی نیز آشنایی داشت. در علوم متداوله چون صرف، نحو، منطق، مناظره، اصول، تفسیر، حدیث، عروض، فلسفه، و ریاضیات کاملاً وارد بود.

محمد امین خوگيانی بعد از شهادت پدرش محمد اسرائیل خان، مبارزه و جهاد قلمی و تبلیغی را که پدرش علیه استعمار و برای بیرون راندن قوای متجاوز انگلیس از افغانستان آغاز کرده بود، دوام داد.

وی یک شخصیت متدین، مردم دوست و دارای صفات عالی اجتماعی بود که قلب رؤف و حوصله فراخ داشت. زمانی که شاه امان الله در سال ۱۹۱۹م استقلال افغانستان را اعلام کرد، محمد امین خوگيانی ۱۹ سال عمر داشت. وی در پهلوی اینکه صاحب تعلیمات عالی معاصر بود، خود و خانواده مخصوصاً پدرش محمد اسرائیل خان، از پیشگامان تعمیم معارف و از نفوذ اجتماعی و محبوبیت مردمی خانوادگی برخوردار بود.

به صفحه قاموس بکیر افغانستان خوش آمدید

تیم بنیان گذار این قاموس آرزو دارد، داشته های این گنجینه که نمایانگر اصالت افغانستان باستان است شما را تا حد لازم مدد رساند

چون محمد امين خوگياني با مفكوره ها و پروگرام هاي تعليمي و كلتوري شاه امان الله همنظر بود و جايگاه مردمی داشت، به همين اساس در سال ۱۹۲۰ ميلادی از طرف دولت امانی مؤظف به تأسيس اولين مكتب عصری در سمت مشرقی شد. وی توانست كه از عهده اين كار موفق بدر شده و اولين مكتب معاصر بعد از كابل (مكتب حبيبیه ۱۹۰۴ م) را در مشرقی ايجاد نمايد .

اين مكتب بنام "شجاعت" كه دوره تعليمی ۵ ساله داشت (بعدها به ليسه ارتقا نمود)، در سال ۱۹۲۰م توسط محمد امين خوگياني افتتاح شد كه وی تا سال ۱۹۲۴م به صفت سرمعلم آن باقی ماند. در عين سال مكتب ديگری بنام "همت" بدست سردار محمدنادر خان رئيس تنظيميه مشرقی در شهر جلال آباد برای تعليم فرزندان وطن افتتاح شد . در سال ۱۹۲۰ ميلادی ۶ مكتب و در سال ۱۹۲۱ دروازه ۱۴ مكتب ديگر با تلاش و زحمات وی بروی متعلمين باز گرديد.

چون تعداد مكاتب در مشرقی زياد شده ميرفت و به معلمين بيشتري ضرورت بود، برای رفع اين پرابلم، به ابتكار وی در مكتب "شجاعت" كورس تربیوی قصيرالمدت معلمی ساخته شد كه فارغين آن به مكاتب ديگر منحيث استاد فرستاده می شدند.

محمد امين خوگياني كه برداشت عميق و دقيق از دين داشت، تا آخر عمر به اين نظر بود كه "هيچ عالم دينی بدون علوم مدنی عالم نيست". آرزوی هميشگی اش اين بود كه "ای كاش بتواند به همه ملا ها و خطيبان مساجد، منطق، علوم فلسفی و مدنی تدريس كند و تدريس شود زيرا آنها اولين معلمين جامعه و مردم عوام اند و موعظه نادرست آنها ميتواند باعث گمراهی ابدی عوام الناس مظلوم و بيچاره و عامل تباهی ملت شود". چون دولت امانی از فهم، درايت و شهرت نيك وی و فاميلش آگاهی داشت، خواست تا از نفوذ و استعدادهايش در پهلوی معارف در بخش های ديگر نيز استفاده نمايد .

محمد امين خوگياني چه در زمان نهضت امانی و چه بعد از آن در بخش معارف، ژورناليزم، مطبوعات، قضا و ديگر امور محوله مصدر خدمات سترگ ملی و اجتماعی گرديد.

شماری از مسئوليت های وظيفوی:

-از سال ۱۹۲۴ - ۱۹۲۵م بحیث معاون معارف مشرقی (كه شامل: ننگرهار، لغمان، كنر، نورستان بود (و سپس مدير معارف مشرقی مقرر شد كه در همان دوره (مكتب چهارباغ صفا) و مكنتی را در كامه افتتاح نمود.

-از سال ۱۹۲۵ الی ۱۹۲۶م معاون مطبوعات و ترجمان جريده اتحاد مشرقی.

-از سال ۱۹۲۶م الی (سقوط دولت امانی و غاليه حبيب الله كلكانی) مدير مطبوعه و مطبوعات ولايت ننگرهار و مدير و سرمحرر جريده اتحاد مشرقی.

اولين بار جريده اتحاد مشرقی در نخستين سالگرد سلطنت شاه امان الله در مارچ ۱۹۲۰م، بعد از جرگه اتحاد مشرقی (وجه تسميه) چاپ و پخش گرديد.

جريده اتحاد مشرقی كه قبلاً ماه يكبار به زبان دری نشر ميشد در زمان مديريت و سرمحوري وی به نشریه هفته وار تبديل شد و همچنان برای نخستين بار يك صفحه خبری به زبان پشتو نيز به آن اضافه گرديد .

-در زمان شورش و اغتشاش ضد نهضت امانی، به سفارش و هدايت شاه امان الله به حيث عضو جرگه ای به ارتباط نآرامی های شينوار و بعداً در جرگه هده اشتراك نمود.

-مدير مسئول اخبار "اصلاح"، جنوری ۱۹۳۰ الی مارچ ۱۹۳۲م

-مدير مسئول اخبار "انيس"، مارچ ۱۹۳۲ الی جنوری ۱۹۴۱م

در دوران مديريت وی بود كه اخبار "انيس" برای نخستين بار مصور شد. نشرات اخبار "انيس" در زمان مسئوليت وی از نشریه ماه دوبار به نشریه هفتگی ارتقا نموده و برای اولين بار چاپ مضامين به زبان پشتو نيز در آن گنجانیده شد، كه ۵۰ فيصد مطالب را احتوا ميكرد.

در زمان مديريت وی بود كه چاپ (سالنامه) و همچنان كلکسیون اخبار هر سال آغاز گرديد.

اخبار "انيس" در سال ۱۹۲۷ ميلادی آغاز به نشرات كرد كه مؤسس، اولين مدير مسئول و سرمحرر آن مرحوم محی الدين انيس بود. زمانی كه محی الدين انيس راهی زندان شد، سرور جویا مسئوليت سرمحوري جريده "انيس" را به عهده گرفت. بعد از جویا سرمحرر "انيس" شهيد محمد هاشم ميوندوال بود كه بعد از وی يار ديگر محی الدين انيس، محمد امين خوگياني سرمحرر اخبار "انيس" شد.

-پس از مديريت "انيس" به حيث مشاور و رياست مستقل مطبوعات (كه بعداً به وزارت اطلاعات و كلتور اتقا كرد) - ۱۹۴۱ الی ۱۹۴۶م. وی در يادداشت هايش مينويسد كه خبر اين تقرر را دوست خوبم جناب صلاح الدين سلجوقی برايم آورد.

-معين وزارت عدليه - جون ۱۹۴۶ الی مارچ ۱۹۴۸م

زمانی كه محمد امين خوگياني در مقام معين وزارت عدليه افغانستان توظيف گرديد به تمام مامورين مربوط دستور داد كه "دروازه دفترم را بروی تمام عارضين باز نگهداريد و اين توقع را از شما هم دارم كه تمام وقت رسمی خود را به خدمت صادقانه به هموطنان اختصاص دهيد."

-قاضی القضاات افغانستان (رياست تمیز) - اپريل ۱۹۴۸ - سپتمبر ۱۹۵۰م

د پانو شميره: له 2 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابلې. په دغه پته له مور سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de

يادونه: دليکنې د ليکنيزې بني پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په خير و لولئ

- عضو مجلس عالی اعیان - سپتمبر ۱۹۵۰ - ۱۹۶۵ م
 - سناتور مشرانو جرگه - سپتمبر ۱۹۶۵ - سپتمبر ۱۹۷۰ م
 - شماری از تألیفات محمد امین خوگيانی؛
 - حیات سیدجمال الدین افغان، ۱۳۱۸ هجری شمسی - کابل
 - تمته البیان فی التاريخ الافغان، ترجمه دری - ۱۳۱۸ هجری شمسی
 - این کتاب توسط سیدجمال الدین به زبان عربی در مصر تألیف گردیده بود.
 - حیات سید علی ترمذی پیر بابایی بنیری - ۱۳۱۸ هجری شمسی
 - د قضا تاریخ (پشتو)
 - د پشتونولی خلی
 - تاریخ قضا (دری)
 - خوشحال خان خټک (چاپ نشده)
 - محمد امین خوگيانی بیشتر از ۶۰۰ مقاله ارزشمند، مفید و مؤثر نوشته است:
 چند مقاله مشهور سیاسی آنزمان:

- ۱ - همکاری برای فعالیت های برادران مسلمان ترکستان چینی سنیانک - از ۱۳۰۸ تا ۱۳۳۱۰ هجری شمسی در روزنامه اصلاح
- ۲ - تأسیس مکاتب خانگی در سرحدات آزاد، در مهمند و باجوړ - از ۱۳۱۱ تا ۱۳۱۲ هجری شمسی
- ۳ - راپور مکمل جرگه اعلیحضرت امان الله خان در سراج العمارت شهر جلال آباد و بحث قانون اساسی به قول انجنیر امین خوگيانی، نواسه مرحوم خوگيانی:
 "آرشیف خانوادگی ما و کتابخانه شخصی پدرکلام که یک مجموعه بیشتر از ده هزار جلد کتاب و رساله به زبان های عربی، پشتو، دری و اردو داشت، در جنگ های تنظیمی دهه ۱۹۹۰م زمانی که خانه شان واقع شرشاه مینه (کارته چهار) به سرعت رفت، حریق شد... شامل بیش از ده کتاب چاپ نشده، که اکثر آنها کتابهای تاریخ بود. علت چاپ نشدن کتابها این بود که خوگيانی صاحب نمی خواست اصلاحات سلیقوی را در آن بیاورد."
 محمد امین خوگيانی در طول بیشتر از پنج دهه وظایف کاری اش در بخش معارف، ژورنالیزم و قضا کار کرد. مدت ۴ سال در معارف افغانستان مخصوصاً در بخش تأسیس مکاتب، مدت ۲۱ سال در بخش رشد، ارتقا و پیشرفت ژورنالیزم و ۲۵ سال در ساحه خدمات عدلی و قضایی، برای مردم افغانستان خدمات عظیم و فراموش ناشدنی انجام داده است.
 وی بعد از انجام خدمات بنیادی و بی سابقه برای مردم افغانستان در ساحات فوق الذکر در سال ۱۳۴۹ش (اکتوبر ۱۹۷۰م) به تقاعد سوق داده شد.
 محمد امین خوگيانی بعد از صرف بیشتر از پنج دهه عمر گرانبهایش در خدمت مردم، به تاریخ ۵ جدی ۱۳۶۴ هجری شمسی (۲۶ دسمبر ۱۹۸۵) در شفاخانه علی آباد کابل چشم از جهان فانی بست و در شهدای صالحین به خاک سپرده شد.
 روانش شاد و فردوس برین مأوایش باد

محمد امین خوگيانی د محمد اسرائیل خان زوی د ۱۲۷۸ لمریز کال د مرغومی په ۱۴ نیټه د ننگرهار ولایت د خوگیانو ولسوالۍ کی په یوه علمی، دینداره، او روښانه کورنی کی نړۍ ته سترگی پرانستی .
 لومړنی ښوونی یی خپل پلار څخه پیل، وروسته ځایی ښوونځی کی شامل شو.له هغه وروسته د "طورو د ماهیار" ښوونځی کی چی د لوړی تعلیمی کچی له امله په "وړه بخارا" مشهور وه، شامل او هلته یی خپل تعلیمات سر ته ورسول.
 کله چي یی د صرف، نحو، فقه او منطق درس د خپل وخت له غوره پوهانو څخه زده کړ، نو د خپل تره مولوي عبدالجمیل په لارښوونه یی د "تحفة المتین" کتاب په دری ژبه وژباړه.
 په ۱۹۱۴ کال کی د لاهور په دارالعلوم اسلامیة کی شامل، او د مدنی او اسلامي علومو ترڅنگ په انگلیسي او ترکی ژبو هم بلد شو.
 د پېښور اسلامیة کالج کی، د اسلامي علومو او عربي ژبی د آزمویني له پاسولو وروسته یی د بریالیتوب سند ترلاسه کړ.
 نوموړي ته د امانی دوری قاضی القضاات او د کابل د قضااتو د لېسې د رئیس مولوي عبدالواسع خان له خوا د قضا او اسلامي علومو افتخاري سند هم ورکړل شو.
 که څه هم هغه زیات شمیر شاگردان روزلي وه، چي ځیني یی ملت او ملي گټو ته ژمن ستر سیاستوال شول، خو پخپله یی ځان تل له سیاست څخه لرې ساته.
 محمد امین خوگيانی په پښتو، دری او عربي ژبو بشپړ تسلط درلود او ترکی او انگلیسي ژبو سره هم بلد وه. هغه په عامو علومو لکه گرامر، نحو، منطق، مناظره، اصول، تفسیر، حدیث، نثر، فلسفه او ریاضیاتو کی پوره لاس درلود.

د پانو شمیره: له 3 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینگه کړئ maqalat@afghan-german.de
 یادونه: دلیکني د لیکنيزي بني پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالیرلو مخکي په خیر و لولی

محمد امين خوگياني د خپل پلار محمد اسرائيل تر شهادت وروسته، د خپل پلار په څير د استعمار پر ضد، قلمی او تبليغی مبارزې ته دوام ورکړ.

کله چې شاه امان الله په ۱۹۱۹م کي د افغانستان خپلواکي اعلان کړه، محمد امين خوگياني ۱۹ کلن وه. هغه د شاه امان الله روزنيزو او کلتوري مفکورو او پروگرامو سره موافق وه او د هغه کورنۍ په ځانگړي توگه پلار يې، يو معارف روزونکی او د بڼه نوم، ټولنيز نفوذ او نیک کورنۍ شهرت خاوند وه. په همدې اساس په ۱۹۲۰م کال کي د امانی حکومت په سپارښتنه په مشرقی کي د لومړنی عصري ښوونځي په جوړولو وگومارل شو. هغه وکولای شو د "شجاعت" په نامه په مشرقی کي د لومړنی عصري ښوونځی بنسټ کېږدی.

په ۱۹۲۰م کال کي د ده په هڅو، ۶ ښوونځي او په ۱۹۲۱ کال کي د ۱۴ نورو ښوونځيو دروازې د زده کوونکو پر مخ پرانیستل شوی.

څرنگه چې په مشرقی کي د ښوونځيو شمېر مخ په زیاتېدو شو او زیاتو ښوونکو ته اړتیا وه، د دې ستونزې د حل لپاره د محمد امين خوگياني په نوښت په "شجاعت" لېسه کي د ښوونکو د روزنې لنډ مهاله کورس پیل شو، چې فارغان يې د استادانو په توگه نورو ښوونځيو ته لېږل کېدل.

محمد امين خوگياني چې د دين په اړه ژوره مطالعه او دقیقه پوهه درلوده، د خپل ژوند تر پایه په دې نظر و چې "د مدني علومو له زده کړی پرته هيڅ ديني عالم، عالم نه دی". د هغه هیله دا وه چې "د جوماتونو ټولو امامانو او خطیبانو ته د منطق، فلسفې او مدني علومو درس ورکړل شي، ځکه دوی د ټولنې او عامو خلکو لومړني ښوونکي دي او د دوی ناسم تبليغ د ابدی گمراهی لامل او د ملت دی تباهی لامل کېدای شي."

محمد امين خوگياني د امانی غورځنگ په دوران، او له هغه وروسته د پوهنې، ژورنالیزم، مطبوعاتو او قضا برخو کې ستر ملي او ټولنیز خدمتونه تر سره کړل.

د محمد امين خوگياني دندې او مسؤلیتونه:

-له ۱۹۲۴ څخه تر ۱۹۲۵م کال - د مشرقی د ښوونې مرستیال، او وروسته د مشرقی د معارف مدیر په توگه. په همدې موده کي يې د "چهارباغ صفا ښوونځی" او په کامه کي يې يو ښوونځی پرانیست.

-له ۱۹۲۵ تر ۱۹۲۶م، د مطبوعاتو مرستیال او د "اتحاد مشرقی" ورځپاڼې ژباړونکی.

-له ۱۹۲۶م څخه د امانی حکومت تر سقوطه، د ننګرهار ولایت د مطبعی او مطبوعاتو مسئول او د اتحاد مشرقی ورځپاڼې مسوول مدیر.

د اتحاد مشرقی مجله چې په میاشت کې یو ځل په دري ژبه خپرېدله، د ده د مدیریت موده کې له میاشتني څخه اونیزه خپرونه شوه او د لومړي ځل لپاره په پښتو ژبه د اخبار یوه پاڼه هم ور اضافه شوه.

د اتحاد مشرقی لومړنی خپرونه د ۱۹۲۰م کال د مارچ میاشت کې د شاه امان الله د پاچاهۍ په لومړۍ کلیزۍ، او د اتحاد مشرقی له جرگې وروسته چاپ او خپره شوه.

-د امانی غورځنگ پر ضد د پاڅون پر مهال د شاه امان الله په سپارښتنه د شینوارو د ناکراريو په تړاو د جرگې د غړي په توگه او وروسته يې د هډې په جرگه کې هم برخه اخیستې وه.

-د "اصلاح" اخبار مسئول مدیر، جنوري ۱۹۳۰ تر مارچ ۱۹۳۲م

-د "انيس" اخبار مسئول مدیر، مارچ ۱۹۳۲ تر جنوري ۱۹۴۱م

د هغه د مسؤلیت په موده کې وه چې د لومړي ځل لپاره "انيس" خپرونه مصوره شوه او "انيس" اخبار له میاشتي دوځلې څخه اونیزې خپرونې ته ارتقا وکړه. همدا راز د لومړي ځل لپاره وه چې "انيس" اخبار کې په پښتو ژبه د موضوعاتو خپرونې هم شاملې شوی، البته د ۵۰ سلنې په ونډه.

د محمد امين خوگياني د مسؤلیت په وخت کې هر کال د (کلنی یا سالنامه) او د اخبار کلکسیون خپرول پیل شول.

د «انيس» جریدې (د افغانستان لومړنی غیردولتی اخبار) خپریدل په ۱۹۲۷م کال کې، د جریدې د بنسټګر او لومړنی مسئول مدیر ارواښاد محي الدين انيس له خوا پیل شوه. کله چې محي الدين انيس جیل ته ولېږدول شو، دا مسؤلیت سرور جویا په غاړه واخیسته. له جویا وروسته شهید محمد هاشم میوندوال د "انيس" جریدې مسئول مدیر وه، چې له هغه وروسته د محي الدين "انيس" بل یار، محمد امين خوگياني د "انيس" اخبار مسئول مدیر شو.

-له ۱۹۴۱ څخه تر ۱۹۴۶م پورې د "انيس" تر ادارې وروسته د مطبوعاتو د مستقل ریاست (وروسته د اطلاعاتو او کلتور وزارت) سلاکار په توگه. هغه په خپلو یادښتونو کې لیکي چې د دې گمارنې خبر زما د خواږه ملګري ښاغلي صلاح الدين سلجوقي له خوا ما ته راورسید.

-د عدلي وزارت مرستیال - جون ۱۹۴۶ تر مارچ ۱۹۴۸م

کله چې خوگياني صاحب د عدلي وزارت مرستیال شو، ټولو اړوندو مامورینو ته يې امر وکړ، چې "زما د دفتر دروازه د ټولو عارضینو پر مخ پرانستی وساتي او له تاسو څخه هم هیله لرم، چې خپل ټول رسمي وخت د هېوادوالو صادقانه چوپړ ته وقف کړئ."

د پاڼو شمېره: له 4 تر 5

افغان جرمن آنلاین په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له مور سره اړیکه ټینګه کړئ maqalat@afghan-german.de

یادونه: دلیکني د لیکنيزې بڼې پازوالي د لیکوال په غاړه ده، هیله من یو خپله لیکنه له رالېږلو مخکې په څیر و لولئ

-قاضي القضا (تميز رئيس) - اپريل ۱۹۴۸ - سپتمبر ۱۹۵۰ م
 -د اعيانو د عالي مجلس غړی - سپتمبر ۱۹۵۰ - ۱۹۶۵ م
 -د مشرانو جرگې غړی - د ۱۹۶۵ - سپتمبر ۱۹۷۰ م
 د محمد امين خوگياني يو شمير ليکني:
 -حيات سيد جمال الدين افغان، کابل - ۱۳۱۸ لمريز
 -تمتة البيان في التاريخ الافغان، دري ژباړه - ۱۳۱۸ لمريز
 دا کتاب په مصر کې د سيد جمال الدين لخوا په عربي ژبه ليکل شوی وه.
 -حيات سيد علي ترمذي پير بابايي بنيري - ۱۳۱۸ لمريز
 -د قضا تاريخ (پښتو)
 -د پښتونولي څلي
 -تاريخ قضا (دري)
 -خوشحال خان خټک (ناچاپه)
 محمد امين خوگياني تر ۶۰۰ زياتي گټوري، ارزښتناکه او تاريخي مقالې ليکلي:
 د هغه وخت ځيني مشهور سياسي مقالې:
 ۱ -د ترکستان د مسلمانو ورونو د چين سينکيانک د فعاليتونو لپاره همکاري - د اصلاح په ورځپاڼه کې له ۱۳۰۸ څخه تر ۱۳۳۱۰ لمريز
 ۲ -د آزاد سرحد، مومندو او باجوړ کې د کورني ښوونځيو جوړېدل - ۱۳۱۱ تر ۱۳۱۲ لمريز
 ۳ -د جلال اباد ښار سراج الامارات کې د اعليحضرت امان الله خان د جرگې بشپړ رپوټ او د اساسي قانون په اړه بحث
 د ارواښاد خوگياني صاحب لمسی انجنير امين خوگياني وايي چې:
 "زموږ دکورني آرشيف او زما د نيکه شخصي کتابتون چه د لس زرو څخه زيات د کتابونو او رسالو مجموعه په عربي، پښتو، دری او اوردو ژبو په کې وه د هغوی په کور په شيرشاه مېنه (څلورمه کارته) کېنې د ۱۹۹۰ لسيزی په تنظيمي جگړو کېنې چور او وسوځول شوه.... چه د لسو څخه زيات ناچاپه کتابونه هم پکې شامل وه چه اکثریت يې د تاريخ کتابونه وه. د کتابونو د ناچاپه پاتې کيدو دليل دا وه چې خوگياني صاحب نه غوښتل چې سليقوی اصلاحات پکېنې راوړی".
 محمد امين خوگياني د پنځو لسيزو په اوږدو کې د پوهنې، ژورناليزم او قضا په برخه کې ستر او بنسټيز کارونه سر ته ورسول. نوموړي ۴ کاله د افغانستان د پوهنې، په ځانگړي ډول د ښوونځيو د جوړولو په ډگر کې، ۲۱ کاله د ژورناليزم د ودې او پرمختگ په ساحه او ۲۵ کاله د عدلي او قضايي خدمتونو په برخه کې د افغانستان د خلکو لپاره ستر او نه هيريدونکي خدمتونه تر سره کړي دي.
 خوگياني صاحب په ۱۳۴۹ لمريز (اکتوبر ۱۹۷۰م) کې تقاعد ته سوق شو.
 محمد امين خوگياني د خپل ژوند پنځو لسيزو څخه زياته برخه د افغانستان د خلکو په چوپړ کې له تېرولو وروسته د ۱۳۶۴ لمريز کال د جدي په پنځمه نيټه (۲۶ دسمبر ۱۹۸۵م) د کابل په علي آباد روغتون کې فانی نړی څخه سترگی وتړلی او له ځان څخه يې ستري کارنامی او وياړلی نوم پريښود.
 روح دې ښاد، د قدر وړ ملي کارنامو ياد دې تلپاتې او لوړ جنت دې ځای وي.
 روحش شاد، ياد کارنامه های ارزښمند ملی اش ماندگار و بهشت برين مکانش باد.

د پاڼو شميره: له 5 تر 5

افغان جرمن آنلاين په درنښت تاسو همکارۍ ته رابولي. په دغه پته له موږ سره اړيکه ټينگه کړئ maqalat@afghan-german.de
 يادونه: دليکني د ليکنيزې ښې پازوالي د ليکوال په غاړه ده ، هيله من يو خپله ليکنه له راليرلو مخکې په ځير و لولئ